

ГОЛАС РАДЗІМЫ

ВЫДАЕЦЦА З 1955 ГОДА ●

● № 06 (3594) ●

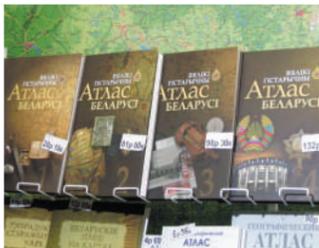
● СЕРАДА, 27 САКАВІКА, 2019

ВЫДАННЕ «ГОЛАС РАДЗІМЫ» ЧЫТАЙЦЕ НА ПАРТАЛЕ ZVIAZDA.BY

Родныя мясціны спадарыні Галіны

Стар. 4

Каардынаты нашага быцця

Стар. 6

З Небам — на сваёй мове

Стар. 8

БЛІЗКІЯ ЛЮДЗІ

Радавод з песнямі

Кіраўніца Цюменскай абласной грамадскай арганізацыі “Нацыянальна-культурнае таварыства “Аўтаномія Беларусь” Марыя Піскун больш за 30 гадоў жыве ў Сібіры, зберагаючы моцныя духоўныя повязі з Бацькаўшчынай нават у родных песнях

У песні, якая часта гучыць на канцэртах беларусаў Цюмені, ёсць радкі: “Куда б меня ни привела дорога — я вспоминаю родину свою”. Так і ў спадарыні Марыі склалася: Бацькаўшчына далёка, ды ўспаміны пра яе душу саграваюць. Помніцца, пасля камандзіроўкі ў Цюмень журналісты Іван і Валянціна Ждановічы распавялі чытачам “ГР” пра сямейны ансамбль “Спадчына”. (“Ім засталася “Спадчына” — ГР, 11.01.2014). А мая сустрэча з Марыяй Іосіфаўнай, кіраўніцай гурта, дала магчымасць паглыбіцца ў традыцыі дружнай і таленавітай сям’і, больш дзесяці гадоў пра радавод, песенную культуру цюменскіх беларусаў. Мая супляменніца была шчырая, не абышлося без слёз і ўсмешак, калі згадала бацькоў, родную Беларусь. Пакінулі яны з мужам і двума дзецьмі родны кут пасля Чарнобыльскай аварыі ды ўжо больш за 30 гадоў жывуць на Цюменскай зямлі.

З вялікага роду многа прыплоду

Гарталі мы радавод, што зберагаецца, прадаўжаецца ў сям’і. Складаць-пісаць яго Марыя пачала, калі неяк дачка Надзея падарыла ёй ра-

даводную кнігу ў добрым пераплёце, прапанавала пустыя старонкі запоўніць успамінамі. Ужо не было ў Марыі мамы й таты, каб з іх дапамогай паднавіць ланцужок сямейных сувязяў, падзей. Трохі сцерліся з памяці моманты дзяцінства. Дума-ла пра тое — і стала трывожна неяк: а раптам яе дзеці, унукі ў Сібіры забудуць, адкуль іх родавыя карані, кім і якімі былі іх продкі? Пачала запісваць тое, што захавала памяць: спачатку ад рукі, потым тэкст набрала на камп’ютары. Брала фатаграфіі, сканавала, з тэкстам злучала. Прадумала, як усё аформіць. Атрымалася “Радаводная кніга”, у якой і свабоднае месца засталася — для працягу родапісання. Пра многае, працуючы над кнігай, успомніла. І паплакала, і пасмяялася, а нешта з вышні гадоў пабачыла ў іншым ракурсе. Спадзяецца, што кніга будзе мець чытачоў і праз доўгія гады.

Пачынала кнігу, згадваючы бацькоў: Надзею Канстанцінаўну ды Іосіфа Васілевіча Усціменкаў. Пазнаёміліся яны, працуючы ў Брожскім леспрамгасе, жыццё пражылі ў каханні ды згодзе. Ён працаваў кіроўцам, пазней — загадчыкам клуба, быў на ўсе рукі майстар: бочкі добрыя рабіў, ведры, кошыкі плёў. Мама (у дзявоцтве Кірسانова) вяла гаспадарку,

Марыя і Мікалай Піскун з дачкамі ды ўнучкамі

выхоўвала пяцёрых дзяцей. Адзін час працавала кухарам: усе любілі яе абеды, бо смачна гатавала. Дарэчы, згадвае Марыя, у яе вялікая радня, бо ў мамай сям’і было сямёра дзяцей, у татавай — васьмёра. “Традыцыю шматдзетнасці” ў родзе Піскуноў паважаюць: у Марыі з Мікалаем — дзеці Аляксандр, Надзея і Вера. У іх старэйшай дачкі таксама трое дзяцей: Аляксей, Ангеліна, Марыя. І ў сям’і мужа Надзеі, Станіслава Падкарытава, трое дзяцей.

Расказвае Марыя пра маму, яе дзяцінства. У часе вайны Надзею Кірсанаву з братам немцы завезлі ў Нямеччыну: яго трымалі ў канцлагеры, а яе

вызначылі дапаможнай рабочай на кухню да гаспадара. Немец, расказвала, прыслугу не крыўдзіў: карміў, апранаў, да брата на спатканні адпускаў. “Вярнуўшыся ў Беларусь, мама гатавала суп з грэнкамі ды іншыя стравы, пра якія ў беларускіх вёсках не ведалі, — згадвае Марыя. — А гады нямецкай акупацыі мама ўспамінала з болям. Немцы, казалі, бульбу ўсю забіралі, а ўначы вяскоўцы ў полі падбіралі сабе хіба дробноту, што пакідалі крадком. Потым клубні не чысцілі, з шалупінем елі. Як і лебяду, і кару, і траву — усё елі, каб не памерці з голаду”.

→ **Стар. 5**

ВЕСТКІ

Чувашыя: таварыства дружбы

Народны паэт Чувашы Валеры Тургай ініцыяваў стварэнне “Таварыства дружбы “Чувашыя — Беларусь”

Валеры Тургай, перакладчык паэзіі Янкі Купалы на чувашскую мову, пашырае беларускую літаратуру ў роднай прасторы. Ён ініцыяваў стварэнне Чувашскай рэспубліканскай арганізацыі “Таварыства дружбы “Чувашыя — Беларусь”. Письменнік здолеў аб’яднаць вакол сябе добра вядомых у рэгіёне людзей. У прэзідыум таварыства ўвайшлі генырэктар будаўнічай фірмы “Комплек” Валеры Гардзеў, рэктар Чувашскага дзяржаўнага педуніверсітэта імя І. Якаўлева, дырэктар Чувашскага дзяржінстытута гуманітарных навук Пётр Красноў, заслужаны работнік культуры Чувашыі Раіса Сарбі, дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Святлана Старыкава і шмат хто яшчэ з дзеячаў культуры, навукі, арганізатараў вытворчасці.

“Вечарыны, беларуска-чувашскія імпрэзы, а на перспектыву — арганізацыя Дзён культуры і літаратуры Беларусі ў Чувашыі... — дзеліцца планами Валеры Тургай. — Я люблю Беларусь, з цікавасцю сачу за тым, як развіваецца ваша культура, літаратура. І, несумненна, мне хацелася б уцягнуць у прастору судакранання з вашай краінай, вашым народам і сваіх землякоў”.

Сяргей Шычко

ПОВЯЗЬ ЧАСОЎ

Трагедыя была ў Янопалі

Жыхароў фальварка, што стаў калісьці ў гістарычным месцы цяперашняга Жабінкаўскага раёна Брэсцкай вобласці, напатаку лёс вяскоўцаў з Хатыні: карнікі пазабівалі янопальцаў 30 верасня 1943 года і сам той фальварак спалілі. Пасля вайны ён ужо не адраджыўся.

Няпростымі бываюць шляхі да гістарычнай праўды. Сведчаннем таму й лёсы людзей, загінулых восенню 1943-га на Жабінкаўшчыне, у колішнім фальварку Янопаль Рагазнянскага (цяпер Ленінскага)

сельсавета. Згадаў пра даўнюю трагедыю ў Янопалі наш зямляк Павел Сідарук, ураджэнец Жабінкаўскага раёна. Ён жыве ў Расіі, у Нальчыку, там значальнае савет Кабардзіна-Балкарскага грамадскага руху “За яднанне, сябры!”. Супрацоўнічае з газетай “Голас Радзімы”. У адным з пісем у рэдакцыю Павел Фёдаравіч паведаміў, што звярнуўся да дырэктара Мемарыяльнага комплексу Хатынь з просьбай ушанаваць памяць пра спалены фашыстамі ў гады вайны фальварак Янопаль, знішчаных там людзей. А калегі напісалі пра тое нам, у рэдакцыю жабінкаўскай райгазеты “Сельская праўда”. Каб удакладніць падрабязнасці пра трагедыю.

Пра Янопаль Павел Сідарук чуў яшчэ дзіцем ад старэйшых, якія жылі пад акупацыяй фашыстаў у гады вайны. Потым, згадвае, у канцы 70-х пра трагедыю фальварка, яго жыхароў пісала й нейкая газета, магчыма, брэсцкая абласная “Заря”. І тут да месца будзе згадаць, што Янопаль у гісторыі сапраўды вядомы! Праўда, пе-

раважна спецыялістам, што вывучаюць беларускую мінуўшчыну. Але вядомы чым? 17 верасня 1943 года каля Крупчыцаў (сённяшняя вёска Чыжэўшчына) адбылася найбуйнейшая бітва часоў Касцюшкаўскага паўстання. Гэта, нагадаю, было нацыянальна-вызваленчае паўстанне 1774 года пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі за аднаўленне незалежнасці й суверэнітэту Рэчы Паспалітай у межах 1772 года. Паўстанне ахапіла вялікія тэрыторыі Польшчы, Беларусі, Літвы. Заключоны ж этап Крупчыцкай бітвы, у якой напрамую вырашаўся далейшы лёс Бацькаўшчыны, праходзіў непасрэдна ў Янопалі. Пасля адыходу паўстанцаў расійскія войскі пад кіраўніцтвам генерал-аншэфа Аляксандра Суварова на пэўны час прыпыніліся паблізу фальварка. І потым рушылі ўслед за паўстанцамі генерала Каралія Серакоўскага.

Цяпер — пра самую трагічную падзею, якая адбылася 30 верасня 1943 года.

Урачыстае адкрыццё капліцы на Крупчынскім полі

У Жабінкаўскай раённай кнізе “Памяць” названы пайменна 11 чалавек, што сталі ахвярамі карнікаў. А ў Дзяржархіве Брэсцкай вобласці захоўваецца “Спіс грамадзян СССР, што прахавалі ў Рагазнянскім сельсавете, якія расстраляны, заму-чаны і вывезены нямецкімі фашыстамі ў Айчынную вайну ў Германію”.

→ **Стар. 7**

ISSN 0439-3619

9 770439 361003

1 9 0 0 6

КАШТОЎНАСЦІ

Пад абаронай Канстытуцыі

Юбілейны, 25-ы Дзень Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь шырока адзначаўся ў краіне

Словы, нават да важных самых, як казаў паэт, уваходзяць у звычку, і мы ўжо не задумваемся нават, што азначае — быць грамадзянінам, знаходзіцца пад аховай Канстытуцыі. А яшчэ ж і за савецкім часам, у 40-50-я гады пашпарт мог атрымаць не кожны вясковец. Па сутнасці, многія калгаснікі былі грамадзянамі толькі на паперы. Якія там паездкі за мяжу... Якая сацабаронанасць... А даўным-даўно, калі толькі афармляліся дзяржаўныя законы (у Старажытнай Грэцыі, Рымскай імперыі), грамадзянства далёка не ўсе мелі. Аднак рымскае заканадаўства гісторыкі прызнаюць унікальным: там не толькі свабодны чалавек мог заслужыць грамадзянства — нават у рабоў была такая магчымасць.

Сёння мы ад нараджэння становімся грамадзянамі Рэспублікі Беларусь. І трапляем пад ахову яе Асноўнага Закона. Пры тым памятаем: доўгім, пакутлівым быў шлях беларусаў да суверэннай дзяржавы, да сваёй Канстытуцыі. Бо мець іх — гэта ж і значыць “людзьмі звацца”, як пісаў Янка Купала. Таму, святкуючы знававы юбілей, мы згадваем і сваю даўнюю гісторыю. Скажам, Статут Вялікага Княства Літоўскага 1529 года: ёсць меркаванні, што над яго стварэннем і Францыск Скарына прапрацаваў, жывучы ў Вільні. Айчыныя гісторыкі сцвярджаюць: выданне Статута вывела ВКЛ на адно з першых месцаў у свеце па развіцці права і пра-

Мы — юныя грамадзяне Рэспублікі Беларусь

вавой культуры, ён стаў асновай для далейшага развіцця заканадаўства. Потым былі Статут 1566-га, Трэці статут ВКЛ 1588 года. Вось дзе перамянась традыцыі! У новым часе ўжо з’явілася часовае Канстытуцыя Беларускай Народнай Рэспублікі (1918), і ў складзе Савецкага Саюза БССР мела сваю Канстытуцыю (1927).

“Значэнне гэтай даты блізкае і зразумелае любому грамадзяніну, — гаворыцца ў віншаванні Прэзідэнта Беларусі суайчыннікам з нагоды Дня Канстытуцыі. — Менавіта прыняцце і наступнае

ўдасканаленне Асноўнага Закона шмат у чым вызначыла сучаснае развіццё Беларусі як моцнай сацыяльнай прававой дзяржавы. Канстытуцыя — важнейшы сімвал і атрыбут суверэннага нашай краіны. Яна заклала аснову для ўмацавання дэмакратычных асноў грамадства, захавання духоўных каштоўнасцяў нацыі, забеспячэння дабрабыту кожнага чалавека і кожнай сям’і”.

Па ўсёй краіне маладым грамадзянам 15 сакавіка ўручалі пашпарты. Свята запомніцца!

Іван Іванаў

ПАСЛЯ ПАДЗЕІ

Новая мелодыя Алены Атрашкевіч

Беларускія кампазітары абралі старшыню творчага саюза і прынялі новы яго статут

У сакавіку Беларускі саюз кампазітараў, які аб’ядноўвае больш 120 прафесійных кампазітараў і музыказнаўцаў, адзначаў 85-я ўгодкі. У Мінску праходзілі юбілейныя канцэрты. На пазачарговым з’ездзе БСК абраны новы старшыня, прыняты новы статут. Як вядома, 38 гадоў суполкай кіраваў народны артыст СССР і Беларусі Ігар Лучанок, які пайшоў з жыцця летась 12 лістапада. Цяпер Беларускі саюз кампазітараў узначаліла Алена Атрашкевіч.

Алена Віктараўна — вядомы ў краіне чалавек. У 2017-м ушанавана прэміяй у кірунку папулярнай музыкі “Ліра” і атрымала дыплом лаўрэата рэспубліканскага конкурсу ў намінацыі “Лепшы кампазітар года”. Конкурс праводзілі Мінкультуры Беларусі ды Агульнанацыянальны тэлеканал (АНТ). Сярод найбольш значных яе твораў — кантата на вершы Міхаіла Дудзіна, “Сакрамэнтальная паэма” на словы Васіля Жуковіча, вакальна-сімфанічная паэма “Кахаю” на словы Тацыяны Мушынскай для салістаў, змешанага хору і аркестра, харавыя цыклы “Случарыны”, “Дыптых”, “Бяз слоў (прывячэнне класікам)”, “Дарогамі вайны й перамогі”. Згадаем і шмат мініяцюраў для дзіцячага хору, 2 струнныя квартэты, фантазію для аркестра народных інструментаў, апрацоўкі беларускіх, рускіх, нямецкіх, грузінскіх народных мелодый; эстрадныя песні. Нямаюць музыкі напісала для дзіцячых спектакляў.

Алена Віктараўна яшчэ й педагог, якога любяць вучні: цяперашнія й былыя. Яна доўгі час выкладала ў Маладзечанскім музычна-тэатральным вучылішчы імя М.-К. Агінскага (яе першае месца працы пасля заканчэння ў 1989-м Ленінградскай дзяржкансерваторыі). Дасюль кіруе студыяй эст-

раднай песні “Спяваем разам”, якую стварыла ў Маладзечне на пачатку

Алена Атрашкевіч на конкурсе “Маладзічок”

90-х. Яе аўтарскі праект — і адкрыты конкурс юных выканаўцаў эстраднай песні “Маладзічок”: гэта пошук новых талентаў. У Мінскім дзяржаўна-адукацыйным мастацтваў Алена Віктараўна — старшыня прадметна-цыклавай камісіі спецыялізацыі “Мастацтва эстрады (спевы)”, якую калісьці адкрыла. Яна заўважае юныя таленты і як член журы на нацыянальных этапах конкурсу “Дзіцячае Еўрабачанне”, радыёконкурсе “Маладыя таленты Беларусі”, міжнародным тэлерадыёконкурсе “Звёздочка” (Адэса), конкурсе выканаўцаў “День рождэння” (Санкт-Пецярбург) ды іншых.

У яе шмат творчых задум, і яна іх рэалізуе штодня. Працавітую кампазітарку ў 2008-м абралі ў Савет Рэспублікі Нацыянальнага сходу Беларусі. Цяпер яна ўваходзіць у рэпертуарную камісію (секцыя дзіцячай музы-

кі) Мінкультуры, экспертную камісію Спецыяльнага фонду Прэзідэнта па падтрымцы таленавітай моладзі.

Пад час нашай сустрэчы, адразу пасля выбарнага Алены Атрашкевіч старшынёй БСК, яна прызналася: спрабуе сумяшчыць свае старыя й новыя абавязкі, у асноўным за лік уласнага часу на адпачынак. Адзін з пунктаў яе перадавыбарнай праграмы — папулярызацыя музыкі беларускіх кампазітараў. Тое пазначана і ў новым статуте саюза. Каля 20 кампазітараў з БСК жывуць па-за межамі Беларусі. (Этнічны беларус, кампазітар і педагог Дзмітрый Астаньковіч жыве ў сталіцы Казахстана пад новай назвай Нур-Султан, супрацоўнічае з нашай газетай: ён старшыня Беларускага культурнага цэнтра “Радзіма”, намеснік старшыні Асамблеі народа Казахстана па Нур-Султане. — Рэд.). Алена Атрашкевіч адладжвае з імі сувязі па інтэрнэце, прапаноўвае паўдзельнічаць у выпуску сумеснага зборніка музычных твораў для дзіцячай аўдыторыі. Адгукнуліся калегі з Канады, Германіі ды Расіі. “Незалежна ад таго, у якой краіне беларускія кампазітары жывуць, — яны хочучы, каб на Бацькаўшчыне ведалі іх творчасць”, — упэўнена Алена Віктараўна. А беларускай музыкі, асабліва для дзіцяча-юнацкай аўдыторыі, на яе думку, шмат не бывае. У асяродку навучэнцаў спецыялізаваных навучальных устаноў Беларусі — найбольшая зацікаўленасць у такіх творах.

Новая кіраўніца БСК пад эгідай саюза плануе ладзіць конкурсы: каб хлопчыкі й дзяўчынкі, юнакі й дзяўчаты выконвалі музычныя творы беларускіх аўтараў. БСК будзе і надалей папулярываваць беларускую акадэмічную музыку, развіваць айчыннае музыкальнае мастацтва і знаёміць з ім жыхароў Малдовы, Расіі, Украіны, Польшчы, Францыі, Іспаніі, ЗША ды іншых краін.

Ганна Лагун

СА СТУЖКІ НАВІН

У цэнтры ўвагі — Баранавічы

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка 22 сакавіка наведаў Баранавіцкі раён, дзе сустрэўся з актывам раёна і горада Баранавічы. На сустрэчы ён падкрэсліў, што гэта горад асаблівы: “Трэба мець на ўвазе, што ён знаходзіцца на скрыжаванні ўсіх дарог і шляхоў, у тым ліку на галоўнай нашай магістралі, якая ідзе з Кітая на захад Еўропы. Сёння ўжо так трэба гаварыць. І гэты напрамак — па чыгунцы, паветраным транспартам і аўтамабільным — будзе толькі ўзмацняцца”.

Гаворка ў часе сустрэчы ішла пра тое, каб дзясятуць новага ўзроўню развіцця эканомікі, сацыяльнай сферы рэгіёна. Для таго, на думку Аляксандра Лукашэнкі, усё ёсць: “Трэба значна павялічыць вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі, палепшыць фінансавыя паказчыкі прадпрыемстваў (гэта самае галоўнае) і вельмі важна стварыць новыя рабочыя месцы”. У ходзе размовы пра развіццё краіны ў цэлым ён падкрэсліў: “Адзіная небяспека нашаму развіццю — ніякая не ідэалогія, ніякая не сродкі масавай інфармацыі: ні “перадавыя”, ні традыцыйныя, ні інтэрнэт. Самая вялікая небяспека — у нас саміх. Калі мы будзем на належным узроўні падтрымліваць наша эканамічнае развіццё, калі мы кожны год, кожную пяцігодку хаця б пакрыху будзем рухацца наперад і прыбаўляць, наша краіна заўсёды будзе стабільнай, і ніхто нас нікуды не паверне — не зможа. Таму галоўнае — эканоміка”.

Кіраўнік дзяржавы адзначыў: ягонь прыезд у Баранавічы — гэта прадаўжэнне работы па развіцці рэгіёнаў, якая пачалася ў Аршанскім раёне. “Вельмі важна было ўсе гэтыя ідэі, якія я прапаноўваў, адпрацаваць на той зямлі, якую добра ведаеш, а потым гэты досвед перакласці на такія гарады”, — патлумачыў Прэзідэнт.

Свой чалавек ва Украіне

Народны артыст Беларусі Анатоль Ярмоленка стаў лаўрэатам міжнароднай прэміі ў галіне культуры й мастацтва Украінскай агульнанацыянальнай праграмы “Чалавек года – 2018”. Уручэнне ўзнагароды кіраўніку беларускага ансамбля “Сябры” адбылося 23 сакавіка на ўрачыстай цырымоніі ў Нацыянальным тэатры оперы і балета Украіны. Атамбасадар Беларусі Ігар Сокал павіншаваў лаўрэата і адзначыў, што творчасць яго — гэта гонар і здабытак не толькі беларускага, але й украінскага народа: бо артыст Беларусі нарадзіўся ў Вінніцкай вобласці Украіны.

Больш за 20 гадоў прэмія “Чалавек года” ўручаецца выбітным дзеячам культуры й мастацтва, навукі, дыпламатам, грамадска-палітычным дзеячам, мецэнатам Украіны й замежных краін. Раней уладальнікамі міжнародных прэміяў праграмы “Чалавек года” станавіліся Атамбасадар Беларусі ва Украіне Вялянцін Вялічка (2009), народныя артысты Беларусі Аляксандр Ціхановіч і Ядвіга Паплаўская (2015).

За дзень да ўрачыстасці адбыўся канцэрт Анатоля Ярмоленкі ў горадзе Абухаве Кіеўскай вобласці.

Бярозавым сокам, бярозавым сокам...

Па ўсёй Беларусі — вясна, цяплынь. Самы час пажывіцца свежым бярозавікам. Цяпер каштоўную “жывую ваду” актыўна нарыхтоўваюць лягасы па краіне. Напрыклад, лягасы Міншчыны разлічваюць за сезон сабраць больш за 5 тысяч тон бярозавога соку. Большую яго частку перапрацоўваюць Барысаўскі кансервавы і Старадарожскі плодаагароднінныя заводы, прадаецца сок і насельніцтву ў пунктах продажы, што працуюць у лясніцтвах і на лесасеках. Кошт літра — каля 20 капеек. Нарыхтаваць сок можна самастойна і бясплатна, выконваючы ўстаноўленыя правілы.

Падрыхтаваў Іван Ждановіч — паводле матэрыялаў БелТА

РУКУ НА СЯБРОЎСТВА!

Збіраем літаратурную спадчыну беларускага замежжа

З прапановай аб супрацоўніцтве да прадстаўнікоў дыяспары і беларускіх пісьменнікаў за мяжой звяртаецца Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры

ПРАДСТАЎНІКАМ БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ І
БЕЛАРУСКИМ ПІСЬМЕННІКАМ ЗА МЯЖОЙЗБІРАЕМ
ГІСТОРЫЮ
БЕЛАРУСКАЙ
ЛІТАРАТУРЫ
РАЗАМПаважаныя землякі,
Дарагія, сябры!

Музей гісторыі беларускай літаратуры знаходзіцца ў Траецкім прадмесці

Паважаныя землякі, дарагія сябры! Давайце разам збіраць гісторыю беларускай літаратуры — і ад таго будзе вялікая карысць і суполкам замежжа, і ўсёй Бацькаўшчыне. Далей — канкрэтызую нашу прапанову.

Многія з вас ведаюць Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. Гэта ў Беларусі — адзін з найбуйнейшых літаратурных музеяў. Мы з калегамі вывучаем, захоўваем і папулярызую літаратурную спадчыну беларусаў, ладзячы розныя імпрэзы як у краіне, так і ў замежжы. Наш музей — адзіны ў краіне, які ажыццяўляе дакументаванне літаратурнага працэсу ў Беларусі ў шырокім гістарычным кантэксце: ад часоў узнікнення пісьменства і да нашых дзён. Вядзем пошукі, вывучаем і захоўваем літаратурную спадчыну, а таксама і прадметы, звесткі, хоць некалькі звязаныя з жыццём і літаратурнай творчасцю беларускіх пісьменнікаў. Гэта моцна быць публікацыі, дакументы, асабістыя рэчы, перапіска, фота-, кіна-, аўдыёматэрыялы. Карацей — усё, што можа прыдакрываць новыя факты,

дадаваць новыя рысы як у вядомыя ўжо літаратурныя, калялітаратурныя гісторыі, так і ў зусім пакуль што невядомыя.

На ўласным жыццёвым досведзе — паколькі працаваў я ў апарате Упаўнаважанага па справах рэлігіі ды нацыянальнасцяў, узначальваў Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур, а потым і Культурны цэнтр Беларусі ў Польшчы — ведаю, што беларуская дыяспара — неад’емная частка нашага народа. Беларусы жывуць па ўсім свеце. То паўсюль і мае наш народ багаты гістарычна-культурны здабытак, які паўплываў на фармаванне культурнай спадчыны як асобных краін, так і сусветнай. І гэта — прадмет вялікага гонару для Беларусі. Да таго ж варта разумець: даследаванне, а таксама і пашырэнне культурнай і літаратурнай спадчыны беларускага замежжа — гэта і фіксацыя фактаў гістарычнай прысутнасці беларусаў, нашай значнай ролі ў сацыяльна-культурным жыцці розных краін.

Мы запрашаем вас, паважаныя чытачы “Голасу Радзімы”, а таксама ўсіх, хто

адчувае прыязнасць да зямлі продкаў ці проста ў сілу розных абставінаў з сімпатыяй ставіцца да Беларусі, беларусаў, паўдзельнічаць у стварэнні ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры экспазіцыі пад назвай “Літаратурная спадчына беларускага замежжа”. Звяртаемся да суполак, прадстаўнікоў беларускай дыяспары за мяжой: калі ёсць у вас што перадаць у музей — звяртайцеся да нас. Будзем шукаць варыянты, як тое зрабіць. Нас цікавяць у першую чаргу матэрыялы, якія тычацца старо-нак гісторыі беларускай літаратуры і знаходзяцца ў краінах, дзе цяпер жывуць беларускія супляменнікі.

Будзем удзячныя сучасным беларускім пісьменнікам ды іх сваякам, якія жывуць (жылі) за межамі Беларусі, за перадачу музею асобнікаў выдадзеных кніг, аўтабіяграфічнай інфармацыі ды іншых матэрыялаў, якія фармуюць карту літаратурнай спадчыны беларусаў за мяжой.

Наш праект “Літаратурная спадчына беларускага замежжа” будзе ажыццяўляцца

з падтрымкаю Міністэрства замежных спраў і дыпрадстаўніцтваў Беларусі за мяжой у рамках Дзяржаўнай праграмы “Культура Беларусі”, падпраграмы “Беларусы ў свеце” на 2016–2020 гады. Праект паслужыць таму, каб умацоўвалася канструктыўнае ўзаемадзеянне беларускай дыяспары з суайчыннікамі, з нашымі супляменнікамі за мяжой. Ён паспрыяе і пашырэнню багатай духоўнай, гістарычна-культурнай спадчыны Беларусі — аднаго з важных складнікаў таго, што яднае беларускую нацыю.

Нам ёсць кім і чым ганарыцца! Мы чакаем вашых прапаноў, гатовы да шырокай творчай супрацы пры стварэнні музейнай экспазіцыі, прысвечанай літаратурнай спадчыне беларускага замежжа. Давайце збіраць гісторыю беларускай літаратуры разам!

Больш інфармацыі, а таксама нашы кантакты — на сайце <http://bellitmuseum.by>.

Міхаіл Рыбакоў,

дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры

Ад рэдакцыі. На ўскідку сёння можна назваць дзясяткі імянаў беларусаў замежжа, якія гожа працуюць на ніве беларускага пісьменства. Гэта Станіслаў Валодзька, Анастасія Сазанкова, Уладзімір Шугля, Пятрусь Капчык, Іна Снарская, Іван Бурсаў, Пётр Панасюк, Уладзімір Банцэвіч... На польскай Беласточчыне даўно дзейнічае цэлая беларуская пісьменніцкая арганізацыя: Беларускае літаратурнае аб’яднанне “Белавежа”. У дасланым нядаўна ў рэдакцыю з Нью-Ёрка выданні “Беларус. Літаратурны альманах беларускіх пісьменнікаў замежжа. 2018” амаль 30 аўтараў. Шэраг ураджэнцаў Беларусі ў замежжы пішуць на іншых мовах, але ж таксама робяць унёсак і ў беларускую літаратуру. З ліку такіх, напрыклад, паэт Мітрафан Курачкін і яго жонка-пісьменніца Тамара Курачкіна з Сыктывукара. І вядомая паэтка з Алматы Любоў Шашкова, у якой у Беларусі выйшаў сёлета прыгожы паэтычны зборнік па-беларуску “Луг залаты” ў перакладах майстроў слова Міколы Мятліцкага ды Казіміра Камейшы. І Святлана Новік з Чарнігава...

Варта яшчэ звярнуць увагу на тое, што шэраг вядомых пісьменнікаў замежжа маюць у Беларусі продкаў, родавыя карані: Фёдар Дастаеўскі, Юрый Алеша, Аляксандр Грын, Сяргей Сартакоў, Яўген Еўтушэнка, Айзэк Азімаў... Карацей, рэдакцыя газеты падтрымлівае каштоўную ініцыятыву Музея літаратуры. Мы гатовыя і надалей раскаваць пра беларускіх творцаў з дыяспары — ужо вядомых і яшчэ не надта шырока. Будзем інфармаваць чытачоў і пра новыя паступленні з замежжа ў фонды ДМГБЛ.

КУЛЬТУРНАЯ ПРАСТОРА

Мастацтва ў цэнтры Еўропы

Да II Еўрапейскіх гульняў рыхтуецца вялікая культурная праграма

Дні культуры еўрапейскіх краін пройдуць у часе II Еўрапейскіх гульняў у Беларусі. Многія амбасады замежных дзяржаў у Мінску далі на тое згоду і паўдзельнічаюць у праграме фан-зон, якія будуць зладжаны ў чэрвені на 10 пляцоўках. Тры з іх намерваюцца арганізаваць у Мінску, астатнія 7 — у абласных цэнтрах і рэгіёнах. У сталіцы фан-зоны размесцяцца ў месцах скаплення заўзятараў і турыстаў ля Палаца спорту, “Мінск-Арэны” і “Чыжоўка-Арэны”. Графік правядзення Дзён культуры еўрапейскіх краін узгадняецца з арганізатарам усёй праграмы на фан-зонах — “Мінсканцэнтрам”. Так удасца пазбегнуць накладкаў з днямі нацыянальных культур, якія па традыцыі праходзяць штогод у Верхнім горадзе Мінска. І творчыя калектывы Цэнтра нацыянальных культур паўдзельнічаюць у культурнай падзеі да II Еўрапейскіх гульняў. Пра гэтае журналістам расказалі на прэс-канферэнцыі пад назвай “Еўрапейскія гульні —

Еўрапейскае мастацтва” ў Доме прэсы.

Начальнік аддзела арганізацыі ды правядзення культурнай праграмы ўпраўлення па цырымоніях і культурнай праграме фонду “Дырэкцыя II Еўрапейскіх гульняў 2019 года” Вольга Грыгор’ева растлумачыла, што кожная з 10 фан-зон будзе мець свой фармат: нацыянальны, спартыўны, моладзевы і сямейны. Прычым намераны зладзіць паказальныя выступленні па відах спорту, якія не ўвойдуць у асноўную праграму. Напрыклад, 22-23 чэрвеня ў Верхнім горадзе Мінска наведнікаў і гасцей павінна зацікавіць шоу па гістарычным фехтаванні.

Вольга Грыгор’ева ўдакладніла, што ўсю культурную праграму фонд “Дырэкцыя II Еўрапейскіх гульняў 2019 года” рыхтуе разам з Мінкультуры Беларусі ды Мінгарвыканкамам. У сваю чаргу начальніца ўпраўлення прафесійнага мастацтва галоўнага ўпраўлення дзяржаўных спецыяль-

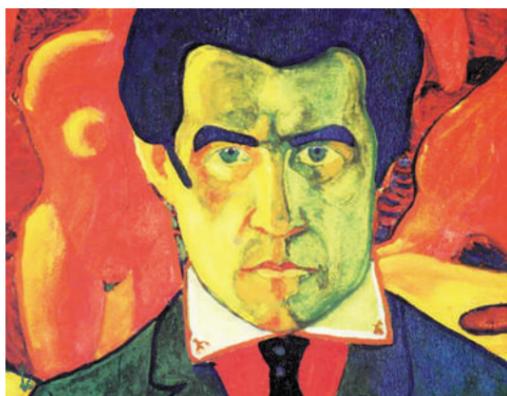
ных культурных мерапрыемстваў і прафесійнага мастацтва Мінкультуры Беларусі Марыя Невцятаева звярнула ўвагу: любое буйное мерапрыемства з вялікім прытокам турыстаў у Беларусь вартае таго, каб арганізатары, мастацкая супольнасць шырока прадставілі гасцям нацыянальнае мастацтва. За эксклюзіўны культурны прадукт, які прадэманструе гасцям мультыспартыўнага форуму беларускую ідэнтычнасць, выказаліся на прэс-канферэнцыі старшыня Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца і старшыня Беларускага саюза дызайнераў

Дзмітры Сурскі. Яны прыкладуць намаганні, каб культурныя падзеі ў часе гульняў пакінулі ў душах наведнікаў незабыўныя ўражання. БСМ і БСД, а таксама Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў распрацавалі канцэпцыю міжнароднага выставачнага праекта “Еўрапейскія гульні — Еўрапейскае мастацтва”. Як раскажаў дырэктар НЦСМ Сяргей Крыштаповіч, праект распачнецца эстафетай агню “Польмыя міру” і выставамі сучаснага мастацтва ў падтрымку спартспаборніцтваў у рэгіёнах Беларусі. Затым у Мінску разгорнецца экспазіцыя “Казімір Малевіч і XXI стагоддзе” — аповед пра беларускія карані вядомага мастака і стваральніка супрэматызму. Гэта, нагадаем, кірунак у мастацтве, калі бачанне свету перадаецца пры дапамозе геаметрычных формаў: прамая лінія, квадрат, круг, прамавугольнік. На выставе можна будзе ўбачыць і карціну, як мяркуецца, аўтарства Казіміра Малевіча “Чалавек з рыдлёўкай” (прыкладна 1920 г.) з фондаў Гродзенскага дзяржаўнага гістарычна-

археалагічнага музея. У 20-я гады Беларусь стала цэнтрам, дзе фармаваўся авангард у мастацтве. Казімір Малевіч стварыў у Віцебску мастацкае аб’яднанне “УНОВИС” (скарочана ад рускага “Утвердители нового искусства”). Карціны мастакоў, якія ў яго ўваходзілі, — цяпер каштоўныя здабыткі усёй сусветнай культуры. На экспазіцыі ў Мінску мяркуецца прадставіць працы 30 беларускіх мастакоў, якія прадаўжаюць развіваць школу Малевіча і па сёння. Запланаваны крывы стол “Казімір Малевіч. Беларускае вытокі супрэматызму” з прэзентацыяй кнігі прафесара Ігара Малевіча.

У межах гэтага ж праекта пройдзе выстава “Спорт — гэта высокае мастацтва”. Сяргей Крыштаповіч раскажаў, што ўсім краінам-удзельніцам гульняў была накіравана прапанова паўдзельнічаць у выставе, адгукнулася 7 краін. Фотаздымкі ды кінакадры спаборніцтваў, усесаюзных спартакіяд, спартыўных парадаў, трэнервак, партрэтаў вядомых спартсменаў савецкага часу дашле на выставу Беларускі дзяржаўны архіў кінафотадэкаў.

Ганна Лагун

Казімір Малевіч. Аўтапартрэт.

ТАЛЕНТЫ З ДЫЯСПАРЫ

Родныя мясціны спадарыні Галіны

На выставе ў Беларускам доме Даўгаўпілса мастачка Галіна Жэлабоўская прадставіла карціны з вобрамі Браслаўшчыны — сваёй малой радзімы

Галіна Жэлабоўская — мастачка прафесійная, з адточанай тэхнікай, вытанчаным густам і чутым сэрцам. Культурнай падзеяй у жыцці беларусаў Даўгаўпілса, дый горада стала яе персанальная мастацкая выстава “Мой родны кут...”, якая ладзілася ў Цэнтры беларускай культуры. Нам прыемна было ўшанаваць таленавітую супляменніцу, сяброўку Аб’яднання беларускіх мастакоў “Маю гонар”, Асацыяцыі ды свабодных мастакоў Латгаліі ды Таварыства творчай інтэлігенцыі Даўгаўпілса “Дзіна-Арт”.

На вернісажы згадвалася, што нарадзілася мастачка ў Браслаўскім раёне Віцебшчыны, у 1982 годзе закончыла мастацка-графічны факультэт Віцебскага педінстытута. Шмат гадоў жыве ў Даўгаўпілсе, працуе настаўніцай візуальнага мастацтва ў 16-й сярэдняй школе. Галіна Жэлабоўская ўваходзіць у склад суполак мастакоў, Беларускага культурна-асветніцкага таварыства “Уздым”. А найперш яе таленты рэалізуюцца ў мастацкай творчасці. Дзівосныя па майстэрстве, прыгажосці карціны Галіны неаднаразова выстаўляліся ў Латвіі, Літве, Беларусі. Вядома ж, і ў нашым Беларускам доме таксама.

Выстава “Мой родны кут” — гэта вяртанне да вытокаў. У кожнага з нас ёсць родны куток: тое месца, дзе мы нарадзіліся, зрабілі першыя крокі, адкуль пайшлі ў свет. Хоць ва ўсіх канкрэтныя мясціны розныя, ды аб’ядноўвае іх родная мова, культура, традыцыі. І прырода,

Галіна Жэлабоўская на вернісажы

бадай што, падобная, і людзі — шчырыя, душэўныя, гасцінныя беларусы. Пра тое, што ўсіх нас яднае, эмацыйна і ўзрушана гаварыла сама Галіна, гэтую ж “мелодыю роднасці” падхапілі й гасці святочнай імпрэзы. Родная сэрцу Браслаўшчына жыве на шматлікіх карцінах Галіны Жэлабоўскай. Але ж і кожны з гасцей знайшоў у тых краявідах падабенства са сваімі, дарагімі сэрцу мясцінамі.

Кіраўніца ЦБК Жанна Раманоўская нагадала, што выстава “Мой родны кут...” выдатна статусца з годам малой радзімы. Ён быў абвешчаны ў Беларусі летась, і ў 2019-м — прадаўжаецца. Прычым усе мастацкія выставы, якія праводзіць ЦБК, спалучаны з гэтай тэмай. Карціны таленавітай майстрыхі вельмі адпавядаюць “радзімнай” тэме, іх вобразы знаходзяць жывы водгук у душах беларусаў. Дарэчы, на адкрыцці выставы былі й ганаровыя замежныя гасці, якія прыехалі на

цеплыню й шчырасць вернісажу. А нашы партнёры з Расіі дамовіліся зладзіць выставу беларускі ў Калінінградскай вобласці.

Музычныя падарункі для мастачкі, усіх гасцей паднеслі гурты “Пралескі” ды “Купалінка”, бард Віталь Міхайлоўскі: ён спяваў пад гітару лірычныя песні ў тэму імпрэзы. І наш даўні сябар, партнёр з Літвы Сяргей Шабаладаў сольна праспяваў прыгожую песню для Галіны ды ўсіх гасцей вечарыны.

А паміж песнямі гучалі маналогі, вершы ў выкананні Галіны Сантоцкай, Марыі Памецькі. Сябар Саюза пісьменнікаў Беларусі, паэт Станіслаў Валодзька чытаў верш, прысвечаны роднай для мастачкі Браслаўшчыне. Так што згадкі пра ма-

лую радзіму, мілыя сэрцу вобразы родных мясцін расчулілі ўсіх, краналі за жывое. Таму й пасля вернісажу глядачы не разыходзіліся, любаваліся карцінамі, мелі зносіны з мастачкай, абменьваліся думкамі-ўражаннямі. Мне ж згадаліся вядомыя радкі Якуба Коласа: “Вобразы мілыя роднага краю./ Смутак і радасць мая!/ Што маё сэрца да вас парывае?/ Чым так прыкованы я?”. Яны вельмі адпавядаюць як 25-й карціна Галіны Жэлабоўскай, прадстаўленым у ЦБК, так і сяброўскай, шчырай, душэўнай атмасферы, якая панавала ў Беларускам доме.

Марыя Памецька,
метадыстка Цэнтра
беларускай культуры,
г. Даўгаўпілс

Ад рэдакцыі. На просьбу трохі канкрэтызаваць каардынаты беларускага быцця Галіны Жэлабоўскай спадарыня Марыя напісала нам, што нарадзілася мастачка ў мястэчку Слабодка (цяпер аграгарадок) Браслаўскага раёна. Знакамітым, дарэчы, і касцёлам Божага Провіду (у некаторых крыніцах яго называюць касцёлам Сэрца Ісуса), і народнымі майстрамі, цудоўнымі навакольнымі азёрамі. Пасля заканчэння інстытута Галіна працавала ў Відзах (таксама слыннае мястэчка!) у школе настаўніцай візуальнага мастацтва і чарчэння. Цяпер у Слабодцы жыве яе мама: Сафія Іосіфаўна Чапкоўская. Дачка яе наведвае часта, дапамагае па гаспадарцы. Непадальк жыве й цётка з сям’ёй. Бацькі мастачкі працавалі медыкамі. Бацька, Раланд Станіслававіч Лапыр, да таго ж быў добрым фатографам. Сафія Іосіфаўна цяпер на пенсіі, піша ўспаміны, віншавальныя вершы, удзельнічае ў мастацкай самадзейнасці, пастаноўках народнага тэатра. Гасцюе і ў дачкі. Калі было свята мястэчка, то насіла маці карціны дачкі ў клуб, расказвала пра іх. Да таго ж Галіна Жэлабоўская са сваімі працамі прымала ўдзел у некалькіх зборных мастацкіх выставах у Браславе. Марыць зрабіць там персанальную выставу.

Мы патэлефанавалі ў Слабодкаўскі сельскі выканкам. Яго ўпраўляючая справамі, былая настаўніца беларускай мовы і літаратуры Ніна Андрэўна Булаўская з цікавасцю ўспрыняла весткі пра мастачку, праявіла інтарэс да супрацы з Даўгаўпілскім Цэнтрам беларускай культуры, таленавітымі землякамі з замежжа. Падказала, што сумесныя творчыя праекты беларусам Латвіі можна ладзіць у Браславе: там ёсць Браслаўскае райаб’яднанне музеяў, што ўключае экспазіцыі ў Гістарычна-краязнаўчым музеі ды ў Музеі традыцыйнай культуры. Інфармацыя пра тое ёсць у інтэрнэце <http://braslav.museum.by/node/35385>. Так што, мяркую, творчыя кантакты Галіны Жэлабоўскай, яе сяброў з Латвіі з Бацькаўшчынай будучь пашырацца.

ЮБІЛЕЙ

Як сонейка ў пахмурны дзень

Падарункам лёсу на жыццёвым шляху стала для мяне сустрэча з Янінай Юзэфовіч — бо дзякуючы ёй у нашым Славянскім таварыстве “Узоры” ёсць аднайменны вакальны ансамбль

Кажуць, не бываюць лішнімі цеплыня й добрыя словы, але бываюць выпадковыя сустрэчы як падарунак лёсу. Аднак ці выпадковыя?.. Мы ж, відаць, проста не ведаем патаемных законаў, па якіх адзін да аднаго прыцягваемся, пранікаемся сімпатыяй. Дык вось, у 2010-м я на Калядках ва ўкраінскім таварыстве “Мрія” ў Даўгаўпілсе сустрэлася, пазнаёмілася

з Янінай Юзэфовіч, якая ўва мне адразу выклікала прыязнасць. Ну, пэўна, так было наканавана. Пасля імпрэзы я запрасіла Яніну ў наш горад Ліваны на сустрэчу з актывам Славянскага таварыства “Узоры”. А ў хуткім часе ў дзейнасці суполкі з’явіліся музычна-спеўныя фарбы: стварыўся вакальны ансамбль “Узоры”.

Творчыя ідэі Яніны Антонаўны, прыгожай і рознабакова адоранай жанчыны, былі для нас як вясновы подых ветру, як прабліскі сонейка ў пахмурны дзень. Калі яна бярэцца за справу — абавязкова ёсць добры вынік. Таленавітая спявачка й музыкантка сваёй энергіяй натхняе заспя-

ваць і ўліцца ў шэрагі ўдзельнікаў гурта любога, у каго ёсць хоць іскрынка замілавання да спеваў. Ансамбль “Узоры” ўжо ў 2011 годзе паўдзельнічаў у міжнародным фестывалі “Амберстар”, у 2013-м і 2018-м — ва Уселятвійскім свяце песні й танца. У 2016-м спяваў на Вішнёвым фэсце ў Глыбокім, штотым удзельнічаем у міжнародных фестывалях беларускай песні “Фэст” у Дагдзе й “Беларускі кірмаш” у Даўгаўпілсе. А таксама ў фестывалях украінскай песні “Червона калина”, які ладзіцца ў розных гарадах Латвіі, у фестывалях для калектываў нацменшасцяў, якія арганізуе Мінкультуры

Латвіі. Суполка “Узоры” нярэдка ладзіць канцэрты ў Ліванах, выступаем і там, куды нас запрашаюць. Вось так дзякуючы нашай Яніне ў таварыстве завязаліся новыя знаёмствы — новыя жыццёвыя плыні асвойваем.

Як кіраўніца гурта “Узоры” Яніна Антонаўна — чалавек вельмі творчы й патрабавальны, дабіваецца максімальна правільнага й чыстага выканання песні. Нам кажуць слухачы: у спевах добра чуваць кожнае слова, кожны гук. Яна ж і рэпертуар папаўняе новымі песнямі, у тым ліку й на беларускай мове. У любое надвор’е спяшаецца да нас на рэпетыцыі, і мы заўсёды радыяна яе сустракаем. Бацькам у змялячцы шмат дабрыві, пазітыву, спрабуем нават пераймаць лепшыя рысы характару. Ад такіх людзей, як Яніна Антонаўна, святлейшым і цяплейшым робіцца свет. Мы вельмі ўдзячны ёй за працу, каштоўны ўнёсак у развіццё калектыву!

Сёлета ў Яніны Юзэфовіч 75-я ўгодкі (31 студзеня). Мы жадаем ёй моцнага здароўя, нязгаснай энергіі — каб хапала душэўных і фізічных сіл працягваць тварыць і несці дабро. Хай праменьчыкі музыкі, запаленыя Янінай, і надалей саграваюць слухачоў! Хай любоў блізкіх і сяброў яе заўсёды аберагае!

Лідзія Зногня,
старшыня Славянскага
таварыства “Узоры”,
г. Ліваны, Латвія

Ад рэдакцыі. Дзякуем беларускаму пісьменніку Станіславу Валодзьку за дапамогу ў падрыхтоўцы артыкула. Па нашай просьбе ён даслаў дадатковыя звесткі пра юбілярку. З іх мы даведаліся, што Яніна Юзэфовіч родам з хутара Малінова, які пазней далучылі да вёскі Рафалова: гэта ўсё азёрная Браслаўшчына, справа ад дарогі з Шаркаўшчыны на Браслаў. Там, расказала юбілярка, маляўнічыя мясціны, прыгожае возера Густаты, а побач праз дарогу — вялікі лес.

Бацька, Антоні Юзэфовіч, да вайны жыў у Вільні, працаваў кандуктарам аўтобуса, спяваў у народным ансамблі, меў прыгожы голас тэнор. Маці Ядвіга (дзявочае прозвішча Скукоўская) паходзіла з вёскі Войткава Глыбоцкага раёна. Вучылася ў Вільні ў сельскагаспадарчай школе, спявала ў касцёльным хоры (першае сапрапа), іграла на балалайцы й мандаліне. Яніна закончыла Барадзініцкую школу, паступіла ў Мінскі педінстытут на літаратурна-музычны факультэт, беларускае аддзяленне. Тэорыю музыкі ў яе выкладаў знакаміты кампазітар Ігар Лучанок. Яніна помніць гэтага цудоўнага педагога, добрачытлівага й шчырага чалавека, які прывіў ёй любоў да беларускай класічнай і народнай музыкі. Харавая капэла “Спадчына” працуе ў Даўгаўпілсе пад яе кіраўніцтвам і спявае шэраг песень Ігара Лучанка.

Яна пасля вну выклдала беларускую мову й літаратуру, а таксама музыку ў Барадзініцкай школе, потым працавала ў Літвіноўскай школе (Вілейскі раён). У Латвіі жыве з 1981 года, працавала ў школах Даўгаўпілса выкладчыцай музыкі. Ад пачатку стварэння Беларускага таварыства “Уздым” у Даўгаўпілсе доўгі час кіравала ансамблем “Купалінка”, зрабіла важкі ўнёсак у яго развіццё. Цяпер — мастацкая кіраўніца беларускага гурта “Спадчына” ў Даўгаўпілсе і славянскага ансамбля “Узоры” ў Ліванах.

У Беларусі жывуць дзеці Яніны Юзэфовіч: сын Анатоль у Мінску, дачка Галіна — на Вілейшчыне. Яна закончыла Вілейскую музычную школу па класе фартэпіяна, сын іграе на гітары. Унукі юбіляркі вучыліся ў Вілейскай музычнай школе: Уладзіслаў — па класе баяна, Ганна ды Ірына — фартэпіяна. Ірына паспяхова закончыла Беларускае дзяржаўнае вярсітэт культуры й мастацтваў.

Радавод з песнямі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Жыццё яе мамы й да вайны было цяжкім: у вострым годзе страціла маці, а бацьку-старшыню калгаса пасадзілі: “У калгасе быў млын, дык сябар папрасіў мяшок мукі: маўляў, выручай, трэба! Ён і даў той мех, а тут — праверка наляцела. Той “сябар” і “здаў” старшыню. Бабуля Марыя з такога гора, казалі, памерла. Дзед потым ажаніўся, але мачаха суровага нораву была, дзеці з ёй пакуталі: з васьмі адно двое й выжылі. “Мама таму хутка выйшла замуж, — тлумачыць Марыя. — Першымі нарадзіліся мае сёстры-двайняткі Валя й Галя: адна ў Літве цяпер жыве, другая ў горадзе Свіслачы. Сярэдняя сястра Аня — у Маладзечне, брат наш Васіль — у Брожы ў бацькоўскай хаце: гэта Бабруйскі раён. (Пасёлак Брожы — за 22 км на поўдзень ад Бабруйска. Марыя ж нарадзілася ў вёсцы Слабодка, там раней жылі бацькі.— Рэд.) А мы з Мікалаем Аркадзевічам, дзецьмі ды ўнукамі далей за ўсіх аказаліся ад роднага дома — у Цюмені. Ды сувязь у нас пастаянная, душою мы заўсёды разам. У Бабруйску, дарэчы, ёсць у нас кватэра, пакуль яе здае, а то можа калі й вернемся. Пажыццёвы від на жыхарства ў Беларусі я атрымала”.

А душой — заўсёды разам

“Брожы для нас — гэта цэнтр зямлі, цэнтр прыцягнення ўсяго роду, — разважае Марыя. — Дзеці вельмі любілі бабулю й дзядулю, з радасцю ехалі да іх на выхадныя ў вёску. Туды ж прыязджалі сем’ямі сёстры, брат “у поўным складзе”. Палілі вогнішчы, пеклі сала, хлеб, бульбу. Дзеці рабілі нешта па хаце ды беглі купацца на рэчку, дзе мы паласкалі бялізну. Увечары ўкладзем іх спаць, а самі — зноў да рэчкі: песні спяваем. Цэлы хор атрымліваўся: чатыры сястры, чатыры зяці, брат з нявесткаю, тата з мамаю — ва ўсіх галасы прыгожыя. Бачымся мы цяпер з імі не так часта, як хацелася б. А душой — заўсёды разам, пры любой магчымасці едем на радзіму. І зноў уся вёска слухае нашы песні да раніцы”.

Марыя Іосіфаўна згадвае: вельмі мудрай была іх мама. Яна ніколі не сварылася з суседзямі, вучыла дзяцей паважаць кожнага чалавека, не спрачацца са старэйшымі, быць паслухмянымі, выканаўчымі, цяплівым ды пакарлівым. “Час усё і ўсіх паставіць на сваё месца”, — казала Надзея Канстанцінаўна, спрабуючы прымірыць сваіх дзяцей, што пайшлі ў свет, з рознымі людзьмі, абставінамі. Марыя прызнаецца: хацелася б ёй вярнуць той час, пачуць голас бацькоў, абняць іх. І сказаць тое, што не паспела сказаць пры іх жыцці. Таму яна ўжо сваім дзецям, унукам раіць: не адкладайце сваё сямейнае шчасце на потым, беражыце кожную хвіліну хуткацечнага жыцця, калі сям’я разам.

У 1993 годзе памерла яе мама. Пахавалі Надзею Канстанцінаўну ўсёй вёскай. “А на саракавы дзень пасля яе сыходу я даведлася, што цяжарная, — згадвае міс-

тычныя супадзенні мая суразмоўца. — Мне было 42 гады. І калі нарадзілася наша Верачка, мы яе дома з плюшак дасталі ды ўбачылі, што яна трымае ручкі ў замок, як заўсёды рабіла мама, праводзячы нас у дарогу... Са з’яўленнем малодшай дачкі, якая ўжо ў Сібіры нарадзілася, у

Сям’я Піскуноў з дзецьмі, унукамі, сябрамі. Цюмень, 2013 г.

нашым жыцці пачалі адбывацца дзіўныя перамены. Відаць, гэта мама нам дапамагае”.

Яе вясковае дзяцінства

Марыя Іосіфаўна з задавальненнем згадала сваё дзяцінства, якое прайшло на канец 50-х — пачатак 60-х гадоў мінулага стагоддзя. Дзеці ў іх сям’і мелі свае абавязкі. У Марыі было шмат клопатаў па гаспадарцы: бульбу запарыць, двор падмесці, падлогу ў хаце вымыць, прынесці вады ў драўляных вёдрах-кадушках, дровы для печы. У цёплую пару года — карову забраць са статку, яшчэ падпасвіць да вечара на лузе перад хатай, потым загнаць у хлеў. Далей: карову падаіць, малака працадзіць, пераліць у гладыш, вымыць даёнку й прыбраць на месца. Калі трэба, дзеці дружна браліся дровы пакалоць і скласці. Старэйшыя Валя з Галляй касілі траву, а Марыя з Ганнай ды Васілём пракосы разбівалі, сушылі-паварочвалі, згрэбалі, складвалі ў копы. Як выстаіцца — зноў прасушвалі, затым пераносілі ў хлеў ды закідвалі на гарышча, пад страху. Усім, згадвае, падабалася на духмяным сене ўлетку спаць, калі чуваць увечары, як дзесяці квакаюць жабкі, цвыркочуць конікі...

Свае радасці былі ўзімку. “Вельмі любілі Новы год, прыбіралі ёлку з трапятаннем і нецяпеннем, — цёплая ўсмяшка на яе твары. — Шклянках цацак мала, падвешвалі яблыкі, нітка-

У мамы Надзеі адзін сыночак і чацвёрта дачка (Марыя з лялькай)

мі за хвосцікі, печыва, цукеркі. Усё вісела, пакуль не прыходзіў час ёлку “распранаць”. Тады ўсё ядомае з яе дзятлілі на сем частак. Ёлка стаяла да 14 студзеня — Старога Новага года. Мама клала нам пад ёлку падарункі, а мы доўга не засыналі: хачелі пабачыць Дзедка Мароза. Ды ён, па

словах мамы, прыходзіў, як толькі мы засыналі, потым хутка сыходзіў: спяшаўся да іншых дзяцей. Таму мы яго й не бачылі”.

Вельмі любілі ў сям’і Вялікдзень. Рабілі ўсе разам вялікую ўборку, пеклі булкі, кулічы, раніцай разгаўляліся. І ўранні каля кожнага ляжаў стос абновак: мама на Вялікдзень апранала дзяцей ва ўсё новае, і яны выходзілі на вуліцу прыбраныя — свяціліся ад шчасця. Бегалі па суседзях і знаёмым, збіралі яйкі, а потым падлічвалі, хто колькі сабраў “крашанак”. Гулялі ў біткі: слабейшае, бітае яйка забірае мацнейшы. “У нашай вёсцы Вялікдзень супадаў з кірмашом, — яшчэ адзін цёплы ўспамін. — З усёй акругі з’язджаліся сваякі, неслі падарункі дзецям. Сталы накрывалі шчодро: усё самае смачнае выстаўлялася. Калі мы выраслі, раз’ехаліся, то на Вялікдзень абавязкова прыязджалі ў бацькоўскую хату. Традыцыя! І зноў, калі па хаце ўсе работы выкананы, ішлі на рэчку Брожку, на беразе разводзілі вогнішча, і ўсю ноч спявалі”.

Слухаць песні, спяваць Марыя любіла з дзяцінства, і мама часта брала яе ў госці “на бяседу”. А дзяўчынка марыла стаць артысткай. Калі ў клубе былі канцэрты, яе над галовамі з рук у рукі перадавалі ды ставілі на падваконне: тады ўся сцена перад ёй! І была яна самая шчаслівая ў свеце!

Штогод у раёне адзначалі Дзень моладзі. З усіх вёсак прыязджалі машыны, упрыгожаныя галінкамі дрэў, кветкамі, шарамі. Усюды песні! Калі яе пакідалі ў хаце, то малая раўла, пакуль яе не бралі на свята. І колькі сябе памятае — заўсёды спявала. Падбірала музыку па слыху на баяне, танцавала. Марыя так і звалі ў вёсцы: артыстка. Ну чым не прыклад іншым: хто чаго хоча — таго й дасягне.

Марыя плюс Мікалай

Пазнаёмілася Марыя з Мікалаем Піскуном быццам жартам, а разам ужо амаль паўвека. “Муж мяне выйграў на капейку, — прызналася Марыя. — Тады нам было па 19. Прышоў ён з адным хлопцам у аздобны цэх Бабруйскай мэблевай фабрыкі, дзе я працавала. Мне ж той,

другі глянуўся, і мы дамовіліся, што ён чакаць мяне будзе пасля змены на праходной. Выходжу — там Мікалай... Хлопцы кінулі манетку: каму выпадзе арол, той пойдзе на спатканне. Пра манетку ён мне расказаў пасля вяселля, у 1971-м. Спачатку Мікалай некалькі раздражняў, а потым так закахалася, што плакала, калі не прыходзіў ці спазняўся. У войска са слязамі праводзіла, штодзень лісты пісалі адзін да аднаго, часам па 3-4 адразу атрымлівалі”.

Распісаліся таксама не як усе. Ехаў Мікалай з камандзірам часткі з Брэста ў Слуцк, а па дарозе той чамадан дзесяці пакінуў ды паслаў Мікалая забраць. Выдаўся “вольны час”, і салдацік — да яе ў Бабруйск. У самаволцы й зрабіў Марыі прапанову рукі й сэрца, у Брожскім сельсаветае іх адносіны ўзаконілі. “Мама сабрала тры сталы для гасцей, купіла мне футра пад каракуль, касцюм... Так мы сталі мужам і жонкай. З дзяцінства была ўпэўненая, што прозвішча Усціменка не памяню, але ж каханне — вялізная сіла! Выйшла замуж і стала Піскун”.

Служыў Мікалай два гады, пасля дэмабілізацыі сустрэкала жонка яго ўжо з сынам Аляксандрам. А ў 77-м нарадзілася Надзея. Жылі ў бабруйскім інтэрнаце на 18 квадратах, і былі шчаслівыя. А ў 1986-м, пасля аварыі на Чарно-

Марыя і Мікалай у шлюбных уборах

быльскай АЭС, пераехалі ў горад Лангепас Цюменскай вобласці: Мікалаю Аркадзевічу там прапанавалі працу. Жылія спачатку не было, і ён проста “з нечага” паставіў маленькі домік. Дзеці прасілі бліны-дранкі, дык патэльнію расстараліся і на вогнішчы смажылі. Прыстасоўваліся. Калі саля з цыбуляй на сталы — радасць, як і ад сустрэч з добрымі людзьмі. “Мой дзядуля Васіль быў сасланы ў Цюмень як раскулачаны, а мы сюды прыехалі добраахвотна, — працягвала Марыя. — У Беларусі пакінулі ўсё: з’ехалі “ў белы свет, як у капеечку”. Новы гарадок нам спадабаўся. Весела жылі, і людзі там простыя, дабрадушныя. Беларусы вельмі шмат! З радзімы пастаянна пасылкі прыходзілі з прадуктамі”.

Спачатку яна была ў шоку ад таго, што жанчыны ходзяць у штанах: тое выклікала абурэнне. Потым зразумела, штаны — гэта сібірская неабходнасць. Хадзілі ў гумовых ботах, ды іх яшчэ паспрабуй купіць! Пра туфлі наогул забылася: лета кароткае, не заўважыш: май — яшчэ зіма, чэрвень — вясна, ліпень — лета, а ў жніўні — лісце

Марыя Піскун

жоўтае. Узімку кажухі рагавалі: зручныя, не прадувае іх. Калі маразы пад 50, дзеці ў школу не хадзілі. Праўда, пацяпленне ўжо цяпер і да Лангепаса дайшло. Бацька Марыі ў госці прыязджаў, калі старэйшага сына ў войска выпраўлялі. Тры дні пабыў — і дадому. І многія сябры Піскуноў вярнуліся на Бацькаўшчыну. Яны таксама пасля жыцця на Поўначы хацелі вярнуцца ў Беларусь. Гады тры прадавалі кватэру, ды ўсё ніяк. Потым зяцю Станіславу прапанавалі добрую працу ў Цюмені, і за тры месяцы ўсё як само склалася: прадалі кватэру, дачу, гараж. І з 2012 года сям’я ўладкавалася на жыхарства пад Цюменню: у вёсцы Пляханава.

Цюмень іх прыняла добра. “Суседзі па вуліцы падарылі курачку й пеўня, чатыры індакачкі, потым і труса на развод, — з цеп-

лынёй згадвае Марыя. — Прынеслі 8 кустоў вярціняў. Адзін дзядуля пастаянна частуе салам: як жа беларусам без яго! Што да беларускай суполкі ў Цюмені, то пра гурт “Спадчына” ўжо ведалі, супляменнікаў чакалі. Тагачасны старшыня НКА “Аўтаномія Беларусь” Сяргей Яфімчык сустрэкаў Піскуноў у Маскве на 3’ездзе беларусаў Расіі ў 2010 годзе: “Спадчына” выступала ў канцэртнай праграме. Увогуле, як кажа Марыя, ад добрых людзей з’ехалі — да добрых і трапілі. З часам яна змяніла Сяргея Яфімчыка на грамадскай пасадзе і сёлета зноў была перавыбранна старшынёй Цюменскай абласной грамадскай арганізацыі “Нацыянальна-культурнае таварыства “Аўтаномія Беларусь”. І ўжо сёлета беларусы Цюмені хораша правялі Масленіцу, а потым і Гуканне Вясны: з беларускімі песнямі, якія — неад’емная часта радаводу Марыі Піскун ды яе вялікай, працавітай, таленавітай радні. А пачынае ўжо спаваць, казала надаўна, іх самая маленькая ўнучка: усім радасць!

Людміла Бакланова,
г. Цюмень

РЭХА ПАДЗЕІ

Каардынаты нашага быцця

“Вялікі гістарычны атлас Беларусі” — гэта найбольш поўнае выданне, якое адлюстроўвае важныя этапы беларускай мінуўшчыны, вялікага шляху беларусаў да сваёй незалежнай дзяржавы

Вандруючы па шумнай, шматлюднай XXVI Мінскай міжнароднай кніжнай выставе-кірмашы (“Цёплыя хвалі кніжнага шчасця” — ГР, 27.02.2019), сустрэў я там і вядомых навукоўцаў — доктара гістарычных навук, акадэміка-сакратара аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі Аляксандра Каваленю і дырэктара акадэмічнага Інстытута гісторыі Вячаслава Даніловіча. З імі ж побач аглядаў стэнды і маляды культурылаг Павел Сапоцька, які летась узначаліў Нацыянальны гістарычны музей Беларусі. Што прывабіла на выставе-кірмашы гэтых паважаных людзей? Наколькі мне вядома, беларускія гісторыкі актыўна ідуць у народ — новымі кнігамі. На гэты ж раз яны звярнулі маю ўвагу на ўнікальнае выданне, прадстаўленае сярод іншых на кніжным форуме. “Вы бачылі ўжо наш чацвёрты том “Вялікага гістарычнага атласа Беларусі”? — запытаў Вячаслаў Віктаравіч. — Абаязкова пагартайце — на стэндзе пры самым уваходзе”.

Прыемна было нагадаць суразмоўцам пра нашу публікацыю “У лустэрку гістарычных фактаў. Беларускія вучоныя завяршаюць працу па падрыхтоўцы да выдання апошняга, 4-га тома “Вялікага гістарычнага атласа Беларусі” (ГР, 23.11.2017). Першы том быў выпушчаны прадпрыемствам “Белкартаграфія” Дзяржкамтэта па маёмасці ў 2009 годзе, другі — у 2012-м. Пісалі мы са слоў куратара выдання, кандыдата гістарычных навук Валянціны Яноўскай, што гэта — вялікае дасягненне, унікальная праца. Навукоўцы задумалі праўдзіва паказаць увесь гістарычны шлях Беларусі, нашага народа, грунтоўчыся на архіўных матэрыялах і найноўшых адкрыццях гісторыкаў. Тады Валянціна Васілеўна казала: такіх фундаментальных выданняў па гэты час у Беларусі не было, няма іх і ў нашых суседзях. А Вячаслаў Даніловіч з гонарам дадаў: “Першы том “Атласа...” як толькі

выйшаў — выйграў “Залаты фаліант”, паўдзельнічаўшы ў Нацыянальным конкурсе “Мастацтва кнігі”. І па выніках выдавецкай дзейнасці за 2018 год вышэйшай кніжнай узнагародай Беларусі на чарговым, LVIII ужо конкурсе адзначана была праца “Белкартаграфія” — 4-томнік “Вялікі гістарычны атлас Беларусі” як першае найбольш поўнае выданне, якое адлюстроўвае гістарычнае мінулае нашай краіны”.

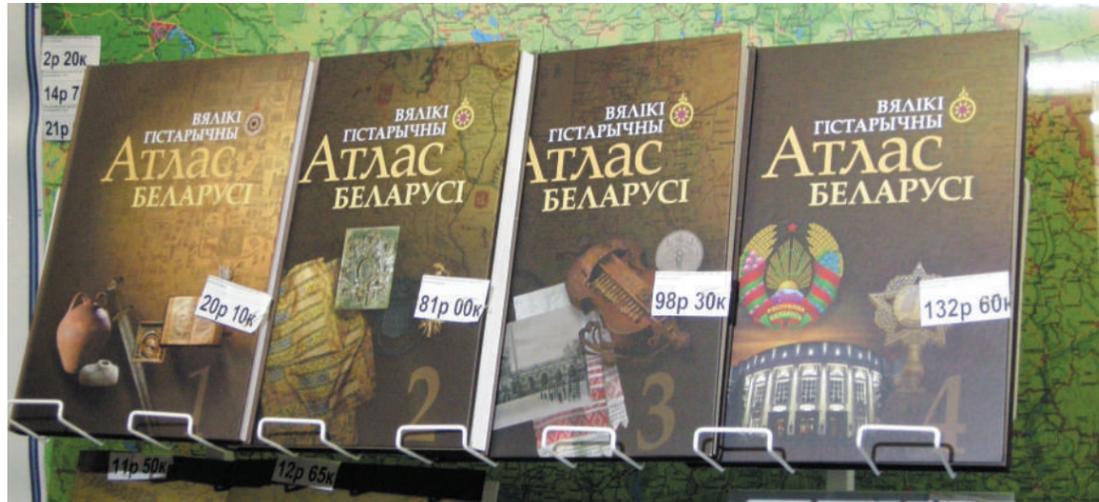
Вядома ж, навукоўцам такое прызнанне душу грэе. Са слоў Вячаслава Віктаравіча, 4-ы том прысвечаны савецкаму перыяду і сучаснаму этапу беларускай дзяржаўнасці. Шмат давялося папрацаваць, каб аб’ектыўна паказаць на картах бурны перыяд 20-30-х гадоў: шматлікія ваенна-палітычныя падзеі, а таксама то аддзяленні, то далучэнні беларускіх зямель да Расіі, Польшчы, Украіны. І што важна: у “Вялікім гістарычным атласе Беларусі” адлюстраваны якраз беларускі погляд на айчынную

Вячаслаў Даніловіч, Аляксандр Каваленя, Павел Сапоцька

гісторыю, пачынаючы ад першых паселішчаў людзей на тэрыторыі Беларусі да сучаснасці.

Рыхтуючы нататкі, яшчэ больш пераканаўся, колькі ж гэта патрэбныя і своечасовыя кнігі: у пару, калі Беларусь адзначае 100-годдзе БССР, 25-годдзе беларускай Канстытуцыі. У інтэрнэце

Знакавае выданне на выставачным стэндзе ў часе кніжнай выставы-кірмашы

я адшукаў меркаванне Вячаслава Даніловіча пра падзеі 100-гадовай даўніны, што вызначалі шлях беларускай дзяржаўнасці. “Пад уплывам радыкальных геапалітычных зменаў, якія здарыліся ў той час, адбылася хуткая трансфармацыя ідэі беларускай дзяржавы: ад аўтаноміі Беларусі ў складзе Расій-

дзяржаўнасці. І гэта вельмі важны, істотны момант для нашага народа і для нашай гісторыі... Менавіта тады ўпершыню спрабавалі стварыць сваю нацыянальную беларускую дзяржаву. І сёння мы павінны імкнуцца кансалідаваць, а не раздзяляць беларускае грамадства”. Мяркую, і 4-томнік “Вялікі гістарычны атлас Беларусі” паспрые такой кансалідацыі, дакладнаму вызначэнню каардынатаў беларускага быцця. А таксама і вялікага Беларускага Мацерыка ў свеце — бо, як вядома, беларусаў і за межамі Бацькаўшчыны жыве больш за 4 мільёны, а гэта ж — таксама нашы людзі: з беларускімі радаводамі, генамі, звычаямі, поглядамі на свет.

Аляксандр Каваленя і Вячаслаў Даніловіч, прымаючы мае віншаванні з перамогай у Нацыянальным конкурсе “Мастацтва кнігі”, заўважылі: варта чакаць і новых кніг ад беларускіх даследчыкаў даўніны. У прыватнасці, шырокі грамадскі рэзананс маюць знаходкі археолагаў пры руінах былога замка князёў Вішнявецкіх у вёсцы Жабер. Гэта, нагадаем, невялікая вёска на Палессі, на поўначы Драгічынскага раёна. Там археолагі сумесна з энтузіястамі з дайвінг-клуба “Морской Пегас” адшукалі пад вадой, у абарончым рове цэлы арсенал узбраення з часоў Шведскай вайны

1706 года. З публікацый у прэсе вынікае: знойдзены, у прыватнасці, ядры ад аснаднай марціры, два з якіх — вагою амаль па 50 кг — паднялі на паверхню.

Каштоўныя рэчы, звярнуў увагу Вячаслаў Даніловіч, знойдзены і ў часе раскопак паселішча эпохі неаліту на мяжы Бешанковіцкага і Сенненскага раёнаў: у Крывінскім тарфяніку. Экспедыцыйны Інстытут гісторыі НАН Беларусі там кіруе Максім Чарняўскі. Тарфянік, што ў паўднёвай частцы Паазер’я, — месца ўнікальнае: там знайшлі комплекс тарфянікавых стаянак бронзавага веку. Людзі, кажа гісторык, жылі пры возеры, з часам яно забалоцілася, і ў выніку ў добрым стане захаваліся ў торфе крэмень, кераміка, косьць, драўніна, вырабы з іх. Адна з найцікавых знаходак — мініяцюрная жалейка з трубочкай касткі жорава. Уявіце сабе: яна прыкладна з 3 тысячагоддзя да нашай эры! Цяпер гісторыкі разам з майстрамі-музыкамі гурта “Стары Ольса” плануюць стварыць яе аналаг. І такім чынам вярнуць у наш час прадаўнюю музыку далёкіх продкаў. Падрабязнасці пра такія вандроўкі ў дагістарычнае мінулае можна будзе прачытаць у кнігах навукоўцаў — удзельнікаў экспедыцый.

Іван Ждановіч.
Фота аўтара.

ЛІТАРАТУРНЫЯ ДАЛЯГЛЯДЫ

Ад Дантэ да Томаса Венцлавы

Выданне сталася 102-й кнігай з Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў “Кнігарня пісьменніка”, заснаванай у 2009 годзе. Алег Мінкін родам з Магілёўшчыны, ён паэт, празаік і перакладчык, даўно жыве ў Літве. Аўтар кніг “Сурма” (1985), “Расколіна” (1991), “Праўдзівая гісторыя Краіны хлудаў” (1994), “За месяцам месяц” (1994), “Пенаты” (2007) ды іншых. Шмат перакладае. Яшчэ ў 1993-м у выдавецтве “Мастацкая літаратура” пачаў свет пераўвасоблены ім зборнік паэзіі польскага класіка Цыпрыяна Каміля Норвіда “Ідзі за мною”. Пасля выйшлі ў перастварэнні на беларускую мову кнігі Баляслава Лесьмяна “Пан Блішчынскі”, Леапольда Стафа “Высокія дрэвы”. Алег Мінкін уклаў анталогію вершаў для дзяцей “Побач з намі на зямлі: жывельны свет”.

У 2018 годзе паэт і перакладчык адзначаны Літаратурнай прэміяй Міхася

Стральцова: “...за метафарычнае багацце паэтычнай мовы, за тэматычную і метрычную разнастайнасць радка, за захаванне чысціні стылю і класічных традыцый літаратуры”.

Значную частку кнігі “Мяне тут не было” займае раздзел перакладаў пад назвай “Высокія дрэвы”. Поруч прадстаўлены вершы Эдгара По (у тым ліку — і легендарны “Крумкач”), Дантэ Аліг’еры, Арцюра Рэмбо, Шарля Бадлера, Гіёма Апалінэра, Мідз’ені, Леаніда Лары, Томаса Венцлавы, Яна Бжэхва, Збігнева Герберта, Чэслава Мілаша, Канстанта Ідольфана Галчынскага, Адама Міцкевіча, Казіміра Пшэрвы-Тэтмаера, Юльяна Тувіма, Цыпрыяна Каміля Норвіда, Баляслава Лесьмяна, Леапольда Стафа, Васіля Стуса, Івана Франка, Міколы Зэрава. Сапраўды, як высокія дрэвы, як вежы паўстаюць перад чытачом слаўныя паэты суседніх і болей далёкіх

ад Беларусі краін. Розныя часіны, розныя мастацкія школы, розны гістарычна-літаратурны ландшафт — усё гэта паяднана талентам, жаданнем перакладчыка данесці да чытача не толькі свае ўласныя творчыя зацікаўленні, але і расказаць пра бязмежны мастацкія далягляды сусветнай паэзіі.

Беларуская паэтычная Вільня ранейшых часін — гэта цэлы мастацкі сусвет! Гэта творчыя і жыццёвыя лэсы Цёткі, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Танка... Сёння ды ў бліжэйшыя да нас дзесяцігоддзі літаратурная Вільня — таксама з адметным беларускім каларытам: Тацыяна Сапач, Аляксей Анішчык, Сяргей Дубавец, Лявон Луцкевіч, Зоська Верас, Сяргей Харэўскі... І кніга “Мяне тут не было” Алега Мінкіна — у значнай ступені вандроўка літаратурнымі сцежкамі старажытнай Вільні.

Кастусь Ладуцька

Алег МІНКІН

МЯНЕ ТУТ НЕ БЫЛО...

У мінскім выдавецтве “Кнігазбор” выйшла кніга прозы і паэзіі вільнюскага беларуса Алега Мінкіна “Мяне тут не было”

Трагедыя была ў Янопалі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Рукапісны дакумент складзены ў двух экзэмплярах, напісаны рознымі почыркам 30 студзеня 1945 года ў мястэчку Жабінка. У ім пералічаны 11 асоб, расстраляных у Янопалі, у такім парадку: Васіль Мілешка (1919–1943), Марыя Мілешка (1920–1943), Марыя Васілеўна Мілешка (1939–1943), Зінаіда Васілеўна Мілешка (1941–1943), Марыя Куратовіч (1917–1943), Кацярына Куратовіч (1941–1943), Антаніна Філанюк (1922–1943), Пётр Лісковіч (1894–1943), Васіль Лісковіч (1929–1943), Міхаіл Боква(?) (?–1943), Боква(?) (1880–1943). З гадоў нараджэння, прозвішчаў ды прозвішчаў па бацьку ахвяр трагедыі можна зразумець, якія ў іх былі роднасныя сувязі. Што сярод расстраляных былі й тры маленькія дзяўчынкі 2-х і 4-х гадоў.

Асобна патрэбна сказаць пра двух апошніх асоб у спісе. У “Памяці” прозвішча перадаецца ў форме “Боня”, але дакумент 1945 года таму супярэчыць:

у абодвух экзэмплярах напісанае ніяк нельга расчытаць як “Боня”. І форма, напісаная намі, толькі версія. А хто ведае праўду? У дачыненні да апошняй ахвяры пазначана так: “цешча яго (Міхаіла), імя і прозвішча невядомыя”. На помніку, што ўсталяваны ў лесе, на Чыжэўшчынскіх могілках ёсць надпіс па-руску “Вечная памяць пагібшым от рук немецко-фашистских палачей в имени Янополь 30.IX.1943 г.”, няпоўны пералік забітых і фотаздымак жанчын. Па ўзросце з пералічаных гэтых можа быць толькі партрэт яе, безымяннай Міхаілавай цешчы.

Некалі трохі пра абставіны трагедыі

расказваў старажыл вёскі Чыжэўшчыны Фама Сірацюк: “Іх забілі за сувязь з партызанамі, а хутар спалілі. Няма ўжо таго Янопаля”. Сышоў у вечнасць і сам старажыл. Цяпер нагадвае пра колішні населены пункт хіба што наз-

ва ўрочышча Янопаль — у некалькіх кіламетрах на паўднёвы захад ад Чыжэўшчыны.

Анатоль Бензярук, журналіст, г. Жабінка.

Фальварак Янопаль бачны на карце ўнізе

Помнік на магіле ахвяр Янопаля

Рэдакцыйны каментар

Дзякуем шанунаму калегу за цікавы тэкст. А таксама й за яго каштоўную кнігу “Крупчыцы. 1794 год: Падзеі і памяць роднай гісторыі” (“Брэсцкая друкарня”, 2007). Анатоль Расціславіч падарыў яе рэдакцыі ў часе чарговай кніжнай выставы-кірмашу. Гэта ўнікальнае дакументальна-гістарычнае даследаванне, эпіграфам да якога ўзяты паказальны, пранізлівы радкі з верша Расціслава Бензера: “Гісторыю, скажаючы, пісалі/ Падзея даспадобы — на скрыжалі/ Заносілі, а не — вялі на згубу.../ Сваёй мінуўшчыны не ведаем, не любім./ Калі ж распяваць пачнуць у школе/ Праўдзіва пра баі за Крупчыцамі ў полі?..”. Гэты бацькоўскі завет сэрцам успрыняў Анатоль Бензярук і правёў каласальную працу, каб менавіта праўдзіва расказаць “пра баі за Крупчыцамі ў полі”. У кнізе 150 старонак, аўтар выкарыстаў дзясяткі дакументальных крыніц, на падставе якіх паказвае падзеі лета й восні 1794 года на землях былой Берасцейшчыны, цяперашняй Брэстчыны. У анатацы да кнігі чытаем пра бітву: “Тут вырашаўся не толькі лёс нацыянальна-вызвольнага чыну, які ўзначаліў Тадэвуш Касцюшка, не толькі Беларусі й Польшчы, але і ўсёй Еўропы”.

Сёлета ўвосень, нагадаем, споўніцца 225 гадоў з часу Крупчыцкай бітвы, таму звернем на яе ўвагу. Адбылася бітва паміж паўстанцкім корпусам генерала Караля Серакоўскага і расійскімі палкамі генерал-аншэфа Аляксандра Суворова. Доўгі час, аднак, згадвае аўтар, “падзеі, знітанаваныя з Касцюшкаўскім паўстаннем, ці замоўчваліся айчыннымі гісторыкамі, ці апісваліся вельмі фрагментарна, з памылкамі й недакладнасцямі”. Таму й не было аб’ектыўнасці ў асвятленні векапомных падзей XVIII стагоддзя на Беларусі. А такое стаўленне да ўласнай гісторыі, вядома ж, мае негатыўнае “рэха” ў часе, у ментальнасці нашых суродзічаў: “Для большасці беларусаў той час і ягоныя героі не успрымаліся як частка нацыянальнай гісторыі, не былі яны прадметам гонару ды шанавання. Складвалася ўяўленне,

Непадалёк ад Крупчыцкага поля

быццам на гэтых тэрыторыях разыгрываліся падзеі, у якіх чужынцы вырашалі свае палітычныя задачы, а беларусы не мелі да таго ніякага дачынення. Любы народ гэткую пастаноўку пытання ўспрымаў бы як прыніжэнне нацыянальнай годнасці”. Заслугоўвае павагі, што Анатоль Бензярук здолеў, як ён сам піша, паглядзець на лёсавызначальныя для Бацькаўшчыны падзеі не столькі вачыма крытычнага нашчадка, колькі поглядам зацікаўленага сучасніка. І таму да месца ў кнізе й агляд “поля бітвы”, палемічнага змагання, што вядзецца паміж расійскімі, польскімі ды беларускімі гісторыкамі вакол пытанняў, знітанаваных з Касцюшкаўскім паўстаннем.

Адно з адкрыццяў, якое зробіць для сябе дапытлівы чытач кнігі “Крупчыцы. 1794 год: Падзеі і памяць роднай гісторыі”: аказава-

егаў Беларускага корпуса, што першымі на багнах пачалі самазабойную атаку на цэнтр дывізіі Серакоўскага, каб адцягнуць увагу ад манёўраў на флангах. У папулярных працах беларускіх гісторыкаў канца XX стагоддзя сцвярджалася, што касцяк корпуса быў набраны ў 1780-х гадах у Беларуска-генерал-губернатарстве. Гэтым егерам у немайлой ступені супрацьстаялі паўстанцы-беларусы”.

Цяпер красамоўны факт у тэму повязі часоў ды меркавання аўтара пра “няпростыя шляхі да гістарычнай праўды”: з кнігі вынікае, што яшчэ ў 1993 годзе з’явілася ідэя ўшанаваць памяць ахвяраў Крупчыцкай бітвы. Задума, удакладняе Анатоль Бензярук, паходзіла ад тагачаснага спецыяліста па ахове гістарычна-культурнай спадчыны Упраўлення культуры Брэсцкага аблвыканкама Леаніда Несцерчука. Тады беларуская грамадскасць рыхтавалася адзначыць 200-годдзе паўстання і 250-я ўгодкі Тадэвуша Касцюшкі. Хацелі паставіць у Чыжэўшчыне толькі памятны камень, потым знайшла прыхільнікаў ідэя мемарыяльнай капліцы. Бо раней на Крупчыцкіх каталіцкіх могілках і была драўляная капліца, якая не ацалела ў Вялікую Айчынную вайну. Падмурак будучай капліцы быў заліты 7 лістапада 1998 года, саму ж яе (архітэктар з Жабінкі — Сцяпан Кандрацюк) урачыста адкрылі, асвяцілі праз 210 гадоў пасля бітвы: 23 верасня 2004 года.

Чытаем у кнізе: “На плітах гранітнай піраміды, змешчанай у цэнтры капліцы, пазначаны палкі Серакоўскага і Суворова, што біліся на Крупчыцкім Вялікім полі. На задняй пліце перад выяваю Божай Маці выбітыя радкі з верша Расціслава Бензера “Канец легенды”: “Памолімся: хай Бог грахі даруе/ І тым, хто па-геройску лёг у бітве./ І тым, хто ісіцну па-свойму перайначваў/ І ўсім, хто сёння на зямлі

жыве”. У сучаснасці Крупчыцкая мемарыяльная капліца пакрысе становіцца візітнай карткай Жабінкаўшчыны”.

Мяркую, з часам некалькіх будзе пазначана й месца спаленага карнікамі фальварка Янопаль, які аказаўся непадалёк ад Крупчыцкага поля: пры дарозе, па якой з боем адступалі паўстанцы. Фальварак падпісаны ў самым нізе на карце “Бітва пад Крупчыцамі 17 верасня 1794 года”, зме-

Леанід Несцерчук у Сяхновічах

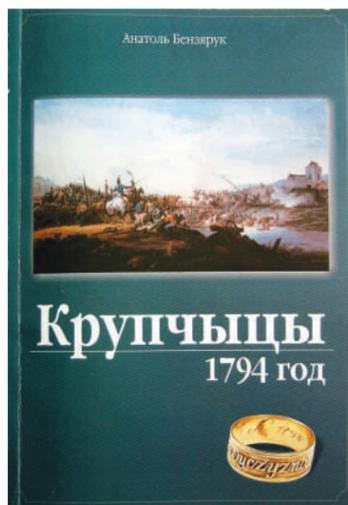
шчанай у згаданай кнізе Анатоля Бензера. Працуючы з пісьмом Паўла Сідарука, мы высветлілі: Янопаль, як ён і піша, не ўнесены накуль у электронную базу дадзеных “Белорусские деревни, сожженные в годы Великой Отечественной войны”. Гэты рэсурс быў створаны да 70-годдзя Хатынскай трагедыі спецыялістамі Дэпартаменту па архівах і справаводстваве Міністэра Беларусі, Нацыянальнага архіва і Беларускага фонду міру пры падтрымцы Расійскага фонду садзеяння актуальным гістарычным даследаванням “Историческая память”. Электронная база <http://db.narb.by/about/> змяшчае звесткі пра беларускія вёскі, знішчаныя цалкам і часткова, з насельніцтвам і без жыхароў. На час, калі пішуцца гэтыя нататкі, у базу ўнесена 9096 вёсак. Фальварак — не вёска, ды ці важна тое на вагах гісторыі? Населены пункт быў знішчаны, і бязвінна загубленыя 11 душаў — важкі аргумент у спрэчцы. Зрэшты, мяркую, і спрэчак не будзе: дакументы ж ёсць. А на сайце чытаем: “Са

студзеня 2014 года выяўленнем і прадастаўленнем алічбаваных дакументаў для базы дадзеных займаецца Цэнтральны архіў Камітэта дзяржаўнай бяспекі Беларусі. Праца па ўдакладненні спісу спаленых вёсак, нападзеныя базы інфармацыяй працягваецца. Аўтары запрашаюць карыстальнікаў узяць удзел у аднаўленні трагічных старонак у гісторыі нашай краіны”.

На думку Анатоля Бензера, у згаданай базе ёсць недакладнасці. У перапісцы з рэдакцыяй ён як доказ прыводзіць Драмлёва — найвядомую “вогненную вёску” Жабінкаўшчыны, якая пазначана і ў хатынскім Могільніку вёсак. У базе пададзена: у Драмлёве ў верасні 1942-га карнікі спалілі 286 чалавек. Аднак, звяртае ўвагу даследчык, насамрэч ахвяр было 183. Журналіст мае выпіску са справы з Дзяржархіва Брэсцкай вобласці (Ф. 835. Воп. 1. Спр. 1а), у якім па лічбах ахвяр — вялікі разнабой: “Прыкладам, на 4-м аркушы прыводзіцца лічба 286 загінулых, а на 130-м — ужо 270... У так званыя “дакументы” цэлыя россыпы лічбаў ахвяр: 270, 275, 280, 286, 375 і нават... да 2100 (дзе тысячы сто!!!). З таго пераліку ў 60-я гады ў Маскву патрапіла лічба 286 — яе й пачалі ўсюды падаваць, так і па гэты час”.

Магчыма, калі жыхары фальварка Янопаль мелі сувязі з партызанамі, то ў архіўных дакументах, данясеннях тагачасных партызанскіх сувязных знойдзена звесткі пра бязвінна забітых людзей. Яшчэ вядома, у 1921–1931 гадах польскія ўлады — тэрыторыя Заходняй Беларусі была ў складзе Польшчы — правялі перапіс насельніцтва краіны для вызначэння яго нацыянальнага складу. Па ўсёй бачнасці, ахвяры сталага веку з Янопаля ў тых дакументах пазначаны. Як і ў дакументах, што рабіліся пасля далучэння Заходняй Беларусі да БССР (пасля 17 верасня 1939 года).

Іван Ждановіч

Вокладка кнігі А. Бензера

З Небам — на сваёй мове

Беларускамоўным шляхам цяпер можна рухацца да найвышэйшых ісцін, далучацца да хрысціянскіх каштоўнасцяў, прамудрасцяў і традыцый. Бо ўжо ёсць пераклады Новага Запавету на беларускую мову і нават на палескую гаворку.

Гаварыць з Усявышнім па-беларуску — даўно не навіна. І на палескай гаворцы — таксама: мяркую, ад нараджэння тое робяць тысячы палешукоў-хрысціян. Ды некаму можа падацца дзіўным: навошта ж было ўвесь Новы Завет перакладаць яшчэ й на мову дыялектную? А зрабіў тое кандыдат філалагічных навук Фёдар Клімчук (1935–2018).

па-свойску, на зразумелай, звычайнай мове, і адаптуюцца ў Беларусі да сучаснай беларускамоўнай сітуацыі біблейныя тэксты.

На пачатку года, як вядома, ушаноўваліся лаўрэаты прэміі Прэзідэнта “За духоўнае адраджэнне”. У іх ліку былі й перакладчыкі Бібліі на родную мову. Гэта калектывы Біблійнай камісіі Беларускай праваслаўнай

Заслугоўвае вялікай павагі, што пераклад Евангелля, пра які гаворыць айцец Сергій, зроблены з арыгінала, хоць у постсавецкі час было складана знайсці людзей, якія ведаюць і старажытнагрэчаскую мову, і сучасную беларускую. Звярталіся перакладчыкі да іншых перакладаў, да прац Скарыны: глядзелі, якую ён выкарыстоўваў лексіку. І, па сутнасці, прадоўжылі яго традыцыю. Святар заўважае, што раней беларускія пераклады Евангелля рабіліся не ў надта спрыяльных умовах: “Скажам, пераклад пратэстанта Лукаша Дзекуця-Малея, які выйшаў у 1931 годзе, рабіўся ў межах тагачаснай Польшчы. А польскі ўрад вельмі адмоўна ставіўся да беларускай мовы й да беларускага нацыянальнага жыцця. У такіх умовах людзі спрабавалі нешта рабіць. Дзекуць-Малея не меў дастатковай адукацыі, перакладаў з рускай і з польскай моў. Нехта іншы пасля спрабаваў зрабіць яшчэ лепшы тэкст”.

Цікава, што айцец Сергій, жывучы з дзяцінства ў беларускай вёсцы, якраз у беларускамоўнай плыні пачувае сябе найбольш арганічна: “Больш-менш размаўляць па-руску я пачаў з чацвёртага класа. Да таго быў псіхалагічны бар’ер: я хоць і разумеў, але не казаў. Напрыклад, некаторыя рускія словы, мне здавалася, вельмі дзіўна гучаць, я чырванее, калі вымушаны быў іх прамаўляць. Да таго ж думаў: як гэта гаварыць не на роднай мове, а на нейкай іншай?.. Па праўдзе кажучы, да канца школы, па-за межамі ўрокаў мы заўсёды размаўлялі на сваёй мове. Я назіраў, што толькі адслужыўшы ў войску, вяртаючыся, хлопцы пачыналі размаўляць па-руску. Мы ж у побыце карысталіся сваёй мовай. Я люблю мовы, рускую мову люблю. Па-польску так-

На вокладцы беларускамоўнага Евангелля змешчаны еўфрасінеўскі крыж: адзін з сімвалаў Беларусі.

“У думках перамяшчаўся ў Палестыну...”

У Фёдара Клімчука, у адрозненне ад калег-перакладчыкаў, не было за спіной матэрыяльнай падмогі касцёла ці царквы. І працаваў паляшук адзін. А другое ўжо выданне яго перакладу Новага Запавету (па-палеску пішацца: “Новый Завіт”) гэтым разам поўнае. Грошы на кнігу збіралі краўдфандынгам па ініцыятыве праекта “Традыцыя” на чале з вядомым спеваком Сержуком Доўгушавым. “Фёдар Клімчук быў захоплены таксама й гісторыяй, фальклорам,

нач ад Драгічына, і ў заходнепалескім рэгіёне. За яго плячыма больш за 200 навуковых прац, безліч экспедыцый”.

Народныя спевы былі яшчэ адным захопленнем палешука — тым і зблізіліся, пэўна ж, навуковец і спявак. Фёдар Данилавіч сам запісаў, ведаў каля 1000 песень на мясцовым дыялекце, на літаратурнай беларускай, украінскай, рускай і польскай мовах; пераняў іх ад маці, Настасі Андрэеўны Клімчук (1912–1989) і ад многіх сваіх аднавяскоўцаў. Для перакладу асноўнай часткі Новага Запавету рупліўцу спатрэбілася больш за 20 гадоў. Асабліва плённа працаваў над перакладам на пенсіі. Сам Фёдар Данилавіч пісаў, як тое рабіў: “Звычайна... браўся адзін верш... Тэкст перачытваўся. Загым я ў думках перамяшчаўся ў Палестыну першай паловы I ст. н. э., нібыта станавіўся непасрэдным назіральнікам тых падзей... І распавядаў сваім землякам... што пабачыў. Потым я гэтае паведамленне запісваў”.

Для перакладу навуковец, лаўрэат Дзяржпрэміі Беларусі 2000 года ў галіне гуманітарных і сацыяльных навук (як адзін з аўтараў “Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак”) выкарыстоўваў тэксты на беларускай, украінскай, рускай, стараславянскай мовах. Пераклаўшы кавалачак, Фёдар Данилавіч зачытваў яго маці. Калі яна казала: “Не, мы так не гаворым”, — перарабляў. Удакладняў у старэйшых аднавяскоўцаў розныя словы. Казаў сябрам і цікаўным: калі на нейкую мову перакладзеная Біблія — значыць, мова тая ніколі не знікне й не забудзецца.

Так і захаваў вучоны роднай палескай вёскай гаворку — на стагоддзі. Як кажуць, і Богу, і людзям на карысць. Зроблены ім пераклад ужо называюць: “Палеская Біблія”.

Сержук Доўгушаў яшчэ тлумачыць, спасылваючыся на досвед сябра: дыялекты, на якіх існуе багатая літаратура, ва ўсходнеславянскай традыцыі прынята называць літаратурнымі мікрамовамі. У іншых краінах іх называюць рэгіянальнымі мовамі. Вось Фёдар Клімчук і падвысіў статус палескай гаворкі, вывёў яе з зоны дыялектаў у мікрамовы, бо выдаў па-заходнепалеску і “Слова пра паход Ігаравы”, і ўрыўкі з твораў Гамэра, Талстога і Гоголя, перакладаў Шата Руставлі...

Цалкам ці часткова Біблія перакладзеная ўжо на паўтары тысячы моваў, мікрамоў і дыялектаў свету. Цяпер сярод іх — і гаворка вёскі Сіманавічы, высокае Неба для жыхароў якой дзякуючы рупліўцу-земляку стала крышку бліжэйшым.

Іван Ждановіч

Протаіерэй Сергій Гардун з Евангеллем на беларускай мове

Памёр ён, трохі не дачакаўшыся выхаду кнігі. Пераклаў Евангелле на мову, якую чуў з маленства ў роднай вёсцы Сіманавічы Драгічынскага раёна. Пераклад у выданні, што нядаўна пабачыла свет, пададзены ў заходнепалескай спрошчанай транскрыпцыі. Гэта, казаў мовазнаўца, каб кожны чалавек, хто ведае адзін-два кірылічныя алфавіты й хоць бы адзін лацінскі, мог чытаць тэксты без каментароў: так, як гучаць яны ў брэсцка-пінскіх гаворках.

Дык усё ж: навошта?..

Мова як шлях да духоўнасці

Звернемся спачатку да самога Евангелля. У святога апостала Паўла, у ягоным Першым пасланні да карынфянаў знаходзім глыбокую развагу: “Дзякую Богу майму: я больш за ўсіх вас гавару мовамі; Але ў царкве лепей хачу пяць слоў сказаць розумам маім, каб і іншых настаўляць, чым процьму словаў на мове незнаёмай” (I Кар., 14: 18,19). Тым і кіраваліся ў розныя часы асветнікі, перакладаючы Новы Завет, робячы яго зразумелым па ўсім свеце. І ў падзвіжніцкай працы ўсходнеславянскага першадукера Францыска Скарыны ёсць такія паслы: пашырэнне кнігі Бібліі, бо яны ж якраз і перакладаліся, друкаваліся “людю паспалітаму для навучання”.

На Беларусі жывуць праваслаўныя хрысціяне, католікі, уніяты, пратэстанты. І гістарычна сталася так, што тут, у цэнтры Еўропы, між глабальнымі культурнымі традыцыямі Усходу і Захаду мова набажэнстваў у розных храмах, малітоўных дамах мае свае адметнасці. Дзеля таго, каб з Небам зносіцца можна было

царквы і Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў каталіцкай царквы камісіі Божлага культу і дысцыпліны таінстваў пры Канферэнцыі каталіцкіх епіскапаў у Беларусі.

Вось што казаў пасля тае ўрачыстасці карэспандэнту газеты “Звязда” Ніне Шчарбачэвіч протаіерэй Сергій Гардун — старшыня рабочай групы і адказны рэдактар перакладу, які зроблены праваслаўнай царквой: “Прыемна, што на такія рэчы, як пераклад Бібліі на родную мову, наша грамадства і ўлады звяртаюць увагу і цэняць іх. Чаму гэта так важна для мяне асабіста?.. Я вырас у той час, калі за наведванне храма, хрышчэнне, вячанне звалнялі з работы. Евангелле было пад забаронай. Хоць за мяжу выязджалі рэдка, але калі ехалі, то Свяшчэннае Пісанне канфіскоўвалі. Гэта кніга дзесьці была, але ў вельмі абмежаванай колькасці. Цяпер мы жывем у краіне, дзе зусім іншае стаўленне да царквы, да Бібліі. Яна прызнаецца самай важнай і галоўнай кнігай, прычым для ўсяго чалавецтва. Гэта радасна і прыемна”. Святар спадзяецца, што новыя пераклады “будуць больш чытацца, пашырацца, мы наблізімся да сваіх вытокаў. Будзем адчуваць сваю роднаскасць з Кірылам Тураўскім, Еўфрасіняй Полацкай, прападобнамучанікам Афанасіем, Францыскам Скарынам. Яны жылі ў хрысціянскай традыцыі, заклалі падмурак нашай культуры, духоўнасці. Важна, каб мы не толькі памяталі імёны, але й набліжаліся да іх духоўнасці. Пераклады таму спрыяюць, і сама прэмія спрыяе духоўнаму адраджэнню”.

Землякі Фёдара Клімчука з “Новым Завітам” у народных строях на прэзентацыі выдання ў Мінску

сама выдатна чытаю, пішу і неяк нават перакладаў афіцыйную сустрэчу. Але ў жыцці аддаю перавагу беларускай мове. Прамаўляю на ёй пропаведзі, размаўляю, калі ёсць з кім”.

частку даследавання Фёдар Данилавіч, працуючы ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, праводзіў у вёсцы Сіманавічы, што за 10 км на поў-